

Կ Ա Ր Ծ Ի Ք ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԸՆԴԴԻՄԱԽՈՍԻ

Ռաֆայել Մանվելի Պետրոսյանի «Կառավարման կառուցակարգերի նախագծման տեսության կիրառման և կապարելագործման հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետության մասնավոր հատվածում» թեմայով Ը.00.02 - «Տնտեսության, նրա ոլորտների տնտեսագիտություն և կառավարում» մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման համար ներկայացված թեկնածուական ատենախոսության վերաբերյալ

Ատենախոսության թեմայի արդիականությունը

Ժամանակակից տնտեսություններում առկա են բարդ փոխազդեցություններ բազմաթիվ մասնակիցների միջև, որոնք գործում են սեփական շահերից ելնելով և հաճախ տիրապետում են մասնավոր տեղեկատվության: Այս պայմաններում անհրաժեշտ են կառուցակարգեր, որոնք կխթանեն արդյունավետ համագործակցությունը: Բացի դրանից, տնտեսության թվայնացումը, տեղեկատվական տեխնոլոգիաների զարգացումը, որոնք ապահովում են տվյալահեն որոշումների կայացում, լայն հնարավորություններ են ստեղծում տնտեսությունում նոր արդյունավետ կառուցակարգերի նախագծման և ներդրման կամ արդենիսկ գործող կառուցակարգերի բարելավման համար:

Կառուցակարգերի նախագծման գործիքակազմը ժամանակակից տնտեսությունում կիրառվում է արդյունավետություն, շահերի համատեղում, մասնակիցների միջև համագործակցություն և ինստիտուցիոնալ կայունություն ապահովելու համար: Վերջին տասնամյակներում կառուցակարգերի նախագծման գործիքակազմը կիրառվում է բազմաթիվ ոլորտներում, ինչպիսիք են՝ աճուրդների նախագծումը, հանրային բարիքների մատուցումը, սակարկային կառուցակարգերի նախագծումը, շուկաների համապատասխանեցումը, պայմանագրերի նախագծումը, հանրային կառավարումը և այլն:

Հարկ է նշել, որ ատենախոսությունն առաջին համակարգված փորձն է ուսումնասիրել կառուցակարգերի նախագծումը Հայաստանի Հանրապետությունում: Թեև ՀՀ-ում տարիների ընթացքում ներդրվել և կիրառվել են բազմաթիվ կառուցակարգեր, որոնք որոշ դեպքերում ունեցել են նաև բարձր արդյունավետություն, այնուամենայնիվ, կառուցակարգերի նախագծման փուլում չի կիրառվել կառուցակարգերի նախագծման գործիքակազմը և մեթոդաբանությունը: Ատենախոսության շրջանակներում նախագծվող կառուցակարգերը հետևում են կառուցակարգերի նախագծման մեթոդաբանությանը, սկզբունքներին և հայե-

ցակարգերին, միևնույն ժամանակ դիտարկելով դրանց ներդրման հնարավորությունները ՀՀ-ում:

Գրախոսվող ատենախոսությունը համարվում է ժամանակակից և արդիական գիտական խնդիրներին անդրադարձող ուսումնասիրություն, որն ունի տեսական խորություն և գործնական կիրառելիություն մասնավոր հատվածում կառուցակարգերի նախագծման համատեքստում:

Ատենախոսության նպատակը և խնդիրները

Հետազոտության նպատակն է՝ առաջավոր փորձի վերլուծության հիման վրա վեր հանելով կառավարման կառուցակարգերի նախագծման տեսության ողջ գործիքակազմը՝ գտնել դրանց կիրառման հնարավոր ուղղություններն ու կատարելագործման հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետության մասնավոր հատվածում:

Հիշյալ նպատակին հասնելու համար ատենախոսության մեջ առաջադրվել և լուծվել են հետևյալ հիմնական խնդիրները.

- ուսումնասիրել և վերլուծել կառուցակարգերի նախագծման տեսության էությունը, հիմնական գաղափարները, կարևորությունն ու կապը հարակից գիտական ոլորտների հետ,
- կատարել կառուցակարգերի նախագծման տեսության ուղղությունների դասակարգում ըստ կիրառվող մեթոդաբանության և ուսումնասիրել այդ դասակարգման տեսական ու գործնական կիրառելիությունը,
- ներկայացնել կառուցակարգերի նախագծման տեսության հիմնական դրույթները, սկզբունքներն ու հայեցակարգերը, մոդելներն ու մեթոդները, որոնք կիրառվում են համաշխարհային պրակտիկայում ներդրված կառուցակարգերում և կառուցակարգերի նախագծման տեսության բնագավառում կատարված ուսումնասիրություններում,
- վերլուծել յուրաքանչյուր ուղղության զարգացման միտումներն ըստ ժամանակագրության և բացահայտել գիտական գրականության մեջ առկա ժամանակակից միտումները և առաջնային ուղղությունները, կատարել կառուցակարգերի կիրառման առաջավոր փորձի վերլուծություն,
- վերլուծել աճուրդային կառուցակարգերը կառուցակարգերի նախագծման տեսության մեթոդաբանական մոտեցումներով՝ բացահայտելով դրանց առավելություններն ու թե-

րությունները, գնահատել աճուրդային կառուցակարգերի ներդրման հնարավորությունները՝ «Մեյջորել Արմենիա» (Majorel Armenia) մասնավոր կազմակերպության օրինակով,

- նախագծել ֆիքսված գնի կառուցակարգին այլընտրանք հանդիսացող գնագոյացման կառուցակարգեր՝ մանրածախ առևտրային կազմակերպություններում ներդրման նպատակով,
- աճուրդային և գնագոյացման կառուցակարգերի հիմնախնդիրները վերլուծել մասնակիցների վարքագծի ուսումնասիրության միջոցով, գնահատել դրանց հիմքում ընկած տեսական ենթադրությունների համապատասխանությունը գործնական իրականությանը,
- վերլուծել կառուցակարգերի նախագծման տեսության կիրառելիության հնարավորությունները կազմակերպությունների կառավարման գործընթացներում,
- նախագծել հաճախորդների սպասարկման և հերթերի կառավարման արդյունավետ կառուցակարգ և գնահատել դրա կիրառելիությունը «Թելեփերֆորմանս Արմենիա» (Teleperformance Armenia) մասնավոր կազմակերպության օրինակով,
- նախագծված կառուցակարգը ներդնել «Թելեփերֆորմանս Արմենիա» կազմակերպությունում և մշակել կազմակերպությունում կառուցակարգի սպասարկման համար անհրաժեշտ գործընթացները:

Արենախոսության կառուցվածքը և հիմնական բովանդակությունը

Ատենախոսությունը կազմված է ներածությունից, երեք գլուխներից, եզրակացություններից և առաջարկություններից, օգտագործված գրականության ցանկից և չորս հավելվածից: Ատենախոսության ծավալը կազմում է 170 էջ՝ ներառյալ օգտագործված գրականության ցանկը:

«Ներածություն» բաժնում հիմնավորված է թեմայի արդիականությունը, կիրառման ոլորտները, ձևակերպված են հետազոտության նպատակը և խնդիրները, հետազոտության օբյեկտն ու առարկան, տեսական, մեթոդաբանական և տեղեկատվական հիմքերը, ներկայացված են հետազոտության հիմնական արդյունքներն ու գիտական նորույթը,

դրանց գիտագործնական նշանակությունը, ինչպես նաև աշխատանքի կառուցվածքն ու ծավալը:

Ատենախոսության առաջին՝ **«Կառավարման կառուցակարգերի նախագծման տեսության տեսական և մեթոդաբանական հիմքերը»** գլխում ուսումնասիրվել է կառուցակարգերի նախագծման տեսության էությունը, հիմնական գաղափարները, կարևորությունը, կապը այլ ոլորտների հետ: Հեղինակը կատարել է կառուցակարգերի նախագծման դասակարգում՝ ըստ մեթոդաբանության և կիրառելիության ուղղությունների: Մեթոդաբանական տեսանկյունից առանձնացվել են դասական, կայուն, վարքագծային, էմպիրիկ, դինամիկ կառուցակարգերի նախագծման ուղղությունները, ինչպես նաև կիրարկման տեսությունը:

Ատենախոսության երկրորդ՝ **«ՀՀ կազմակերպություններում կառավարման կառուցակարգերի կիրառման հիմնախնդիրների վերլուծությունը»** գլխում հեղինակը կիրառել է տեսության մեջ ընդունված անալիտիկ մեթոդաբանությունը՝ գործող կառուցակարգերի արդյունավետության գնահատման նպատակով: Սակայն հաշվի առնելով վերջինիս սահմանափակումները՝ առաջարկվել և մշակվել է սիմուլյացիոն վերլուծության նոր գործիքակազմ, որի կիրառման արդյունքում հնարավոր է դարձել բացահայտել իրավիճակներ, որոնցում տեսությունում հայտնի եկամտաբերության համարժեքության թեորեմը չի գործում:

Ատենախոսության երրորդ՝ **«ՀՀ կազմակերպություններում կառավարման կառուցակարգերի ներդրման մոտեցումներն ու արդյունավետության բարձրացման ուղղությունները»** գլխում հեղինակն անդրադարձել է կառավարման կառուցակարգերի կիրառման հնարավորություններին ոչ միայն վաճառքի կամ ռեսուրսների բաշխման այլև կազմակերպությունների ներսում առկա գործառույթների բարելավման և նոր գործընթացների մշակման շրջանակներում: Մասնավորապես դիտարկվել են հաճախորդների սպասարկման և հերթերի կառավարման գործընթացները:

Ուսումնասիրության տեսամեթոդական և տեղեկատվական հիմքերը

Ատենախոսության համար տեսական հիմք է հանդիսացել կառուցակարգերի նախագծման վերաբերյալ դասական և ժամանակակից հիմնականում արտասահմանյան

մասնագիտական գրականությունը (թեև դիտարկվել են նաև հայրենական որոշ աշխատություններ), ոլորտն վերաբերվող ՀՀ օրենքները, ՀՀ ենթաօրենսդրական նորմատիվ իրավական ակտերը, մասնավորապես՝ «Հրապարակային սակարկությունների մասին» ՀՀ օրենքը, «Պետական ձեռնարկությունների՝ բաց բաժնետիրական ընկերությունների ձևով սեփականաշնորհման գործընթացը կանոնակարգելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշումը, կազմակերպություններում կառուցակարգերի կիրառման լավագույն ստանդարտները:

Հետազոտության շրջանակներում տեղեկատվական հիմք են հանդիսացել կառուցակարգերի նախագծման և կիրառման վերաբերյալ համապատասխան հեղինակների կողմից կատարված հետազոտությունները, պետական մարմինների և մասնավոր կազմակերպությունների կողմից հրապարակված նյութերը, կազմակերպությունների ներքին կանոնակարգերը, լավագույն ստանդարտները, դիտարկվող կազմակերպությունների կողմից տրամադրված տվյալները:

Ատենախոսության գիտական նորույթը

Ատենախոսության հիմնական արդյունքներն ունեն տեսական, մեթոդական և կիրառական նշանակություն, որոնց գիտական նորույթն արտահայտվում է հետևյալ հիմնական դրույթներում.

1. Վերլուծելով կառուցակարգերի նախագծման տեսությանն առնչվող մասնագիտական գրականությունը՝ կատարվել է կառուցակարգերի նախագծման համապարփակ դասակարգում և համակարգում՝ ըստ մեթոդաբանության, կիրառելիության ուղղությունների, զարգացման միտումների, կարևորագույն իրադարձությունների ու ժամանակագրության, բացահայտվել են այն ոլորտները, որտեղ կառուցակարգերն ունեն լայն կիրառելիություն և ներուժ:
2. Հաշվի առնելով մասնագիտական գրականության մեջ առկա անալիտիկ մեթոդաբանության թերությունները՝ աճուրդային կառուցակարգերի վերլուծության համար մշակվել է նոր գործիքակազմ՝ «սիմուլյացիոն վերլուծություն», որի գործարկման արդյունքում ստացվել են տնտեսագիտության մեջ հայտնի Եկամտաբերության համարժեքության թեորեմին հակասող արդյունքներ, որոնց հիման վրա կազմվել է

աճուրդային կառուցակարգերի կիրառական ուղեցույց, և որոնք ներդրվել են Մեյջորել կազմակերպության նախագծերի բաշխման և SS սարքավորումների գնման ու վաճառքի գործընթացներում:

3. Հաշվի առնելով տարբեր ոլորտներում կիրառվող ֆիքսված գնի կառուցակարգի սահմանափակ ճկունությունը՝ նախագծվել են ֆիքսված գնի կառուցակարգին այլընտրանք հանդիսացող դինամիկ գնագոյացման կառուցակարգեր, որոնք բաց հասանելիությամբ տեղադրվել են ԳիտՀաբ (GitHub) համակարգում և կարող են կիրառվել դինամիկ գնանշում իրականացնել ցանկացող մանրածախ վաճառքով զբաղվող կազմակերպությունների կողմից:
4. Նախագծվել են հաճախորդների սպասարկման և հերթերի արդյունավետ կառավարման կառուցակարգ և կիրառական ուղեցույց, որոնք հաջողությամբ ներդրվել են ՀՀ-ում հերթերի սպասարկում իրականացնող «Թելեֆերֆորմանս Արմենիա» ընկերությունում և ներառվել վերջինիս գլխամասային կազմակերպության լավագույն ստանդարտներում՝ որպես ապացույց այն բանի, որ կարող են նաև կիրառվել ՀՀ այլ կազմակերպություններում՝ հերթերի որակյալ սպասարկում իրականացնելու համար:

Գիտական դրույթների հավաստիությունը

Ատենախոսության հիմնական դրույթներն ամփոփված են 7 գիտական հոդվածներում: Հոդվածները ներկայացված են սեղմագրում:

Սեղմագրի բովանդակությունը համապատասխանում է ատենախոսությանը և պարունակում է վերը նշված գլուխներում նկարագրված հիմնական դրույթներն ու արդյունքները:

Դիտողություններ ատենախոսության վերաբերյալ

1. Ատենախոսության առաջին գիտական նորույթը, այնպես ինչպես ներկայացված է կրում է առավել տեսական քան կիրառական բնույթ: Թեև այն կարևոր ներդրում է կառուցակարգերի նախագծման տեսության համակարգման և դասակարգման տեսանկյունից, այնուամենայնիվ, այն չի ուղեկցվում անմիջական գործնական կիրառմամբ կամ կոնկրետ ոլորտում փորձարկմամբ, ինչը սահմանափակում է դրա կիրառելիության շրջանակները գործնականում:
2. Թեև ատենախոսության երկրորդ գլխում մշակվել են ֆիքսված գնի կառուցակարգին փոխարինող դինամիկ գնագոյացման մեխանիզմներ, որոնց արդյունավետությունն ապացուցվել է սիմուլյացիոն վերլուծությունների միջոցով, այնուամենայնիվ, նշված կառուցակարգերը դեռևս չեն փորձարկվել իրական տնտեսության պայմաններում, ինչպես երրորդ գլխում նախագծված կառուցակարգերը: Ակնհայտ է, որ դրանց փորձարկումը որևէ կոնկրետ կազմակերպությունում՝ թեկուզ պիլոտային մակարդակով, կարող էր էապես բարձրացնել աշխատանքի կիրառական արժեքն ու ցուցադրել մշակված մեթոդների իրական գործունակությունը:
3. Ատենախոսը երրորդ գլխում կարողացել է հաջողությամբ կիրառել նախագծված կառուցակարգը և ներդնել մշակված գործընթացները «Թելեֆերֆորմանս Արմենիա» միջազգային կազմակերպությունում՝ հիմնավորելով դրանց արդյունավետությունն ըստ գործառնական ցուցանիշների, այնուամենայնիվ, աշխատանքը կշահեր, եթե ներկայացված լիներ նաև կառուցակարգի կիրառման ֆինանսական ազդեցությունը և դրանց համապատասխան հաշվարկային մասը:
4. Աշխատանքի որոշ հատվածների միջև տրամաբանական կապը թույլ է արտահայտված կամ բացակայում է, օրինակ՝ աշխատանքի առաջին և երկրորդ գլուխներում գրեթե չի խոսվում հերթերի տեսության և դրան առնչվող կառուցակարգերի վերաբերյալ, սակայն երրորդ գլխի շրջանակում արծարծվող հարցերի մեջ հերթերի տեսությունն ունի առնացքային նշանակություն:
5. Աշխատանքում առկա են նաև որոշ խմբագրական և տեխնիկական բնույթի թերություններ, ինչպես նաև օգտագործված են անգլերեն տերմիններ:

ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆ

Նշված դիտողությունները բացասական ազդեցություն չեն թողնում հետազոտության ընդհանուր գնահատականի վրա, չեն նսեմացնում ատենախոսության գիտական արժեքն ու հետազոտության ընթացքում ստացված արդյունքների նշանակությունը և պայմանավորված են աշխատանքն առավել կատարյալ տեսնելու ցանկությամբ:

Ռաֆայել Պետրոսյանի թեկնածուական ատենախոսությունն ինքնուրույն, ավարտուն, ամփոփ և գիտական պատշաճ մակարդակով կատարված հետազոտություն է: Ատենախոսը դրսևորել է մասնագիտական գիտելիքներ և վերլուծական ընդունակություններ, ինչի մասին վկայում է ինչպես ատենախոսությունը, այնպես էլ դրանում ստացված արդյունքները:

Հեղինակի կողմից մշակված առաջարկությունները և կատարված եզրահանգումները կարող են կիրառվել ՀՀ մասնավոր հատվածում դիտարկվող գործընթացների արդյունավետության բարձրացման համար:

Այսպիսով՝ Ռաֆայել Մանվելի Պետրոսյանի «Կառավարման կառուցակարգերի նախագծման տեսության կիրառման և կատարելագործման հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետության մասնավոր հատվածում» թեմայով թեկնածուական ատենախոսությունը համապատասխանում է «ՀՀ գիտական աստիճանաշնորհման կանոնակարգի» 6-րդ և 7-րդ կետերին, ինչպես նաև ՀՀ ԿԳՄՍՆ ԲԿԳԿ-ի կողմից թեկնածուական ատենախոսություններին ներկայացվող պահանջներին, իսկ հեղինակն արժանի է տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի շնորհմանը՝ Ը.00.02 - «Տնտեսության, նրա ոլորտների տնտեսագիտություն և կառավարում» մասնագիտությամբ:

Պաշտոնական ընդդիմախոս,

ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության
ինստիտուտի առաջատար գիտաշխատող,
տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ՝

Բ.Ա. Գաբրիելյան

Բ.Ա. Գաբրիելյանի ստորագրությունը հաստատում եմ.

ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության ինստիտուտի
գիտական քարտուղար,
տնտեսագիտության թեկնածու

Ե.Ա. Հակոբյան

10.06.2025թ.